

FOLIA SELECTA

KUKLAY ANTAL:	Pilinszky János <i>Az ember itt</i> című verséről	1
PIERRE-MARIE EMONET OP:	Isten a dolgok tükrében	3
SZIGETI I. JÓZSEF OP:	Keresztény történelemszemlélet	14
FLORILEGIUM - Bejegyzés egy év végi jutalomkönyvbe		20

Köröm 2003 október

Pilinszky János

AZ EMBER ITT

Az ember itt kevés a szeretetre.
Elég, ha hálás legbelül
Ezért-azért; egyszóval mindenért.

Valójában két szó, mit ismerek,
bűn és imádság két szavát.
Az egyik hozzám tartozik.
A másik elhelyezhetetlen.

A verset olvasva kérdések sora merül fel bennünk: Kire vonatkozik az *ember* szó? A költőre csupán, vagy minden emberre? Mire utal az *itt* megjelölés? Melyik a kétértelmű *keves a szeretetre* kifejezés szándékolt jelentése: nem tud szeretni vagy nem méltó a szeretetre? És kinek a szeretetére? Végül pedig: Miért *elhelyezhetetlen az imádság*?

A két alapfogalom, az imádság és a bűn jelzi, hogy kérdéseinkre a választ a teológia területén kell keresnünk. A teológia, az isteni dolgok tudománya megkísérli szavakba foglalni Isten és az ember kapcsolatát.

Isten a lét teljessége, a legfőbb Jó, aki mindennél és mindenkinél szeretetre méltóbb, mert a szeretet nem más, mint a megismert jó iránti vonzalom.

Az emberben viszont nincs semmi jó, ami kizárólag az övé lenne, ami miatt őt szeretni lehetne, ami büszkeséggel tölthetné el. Szent Pál szavai alázatosságra intenek: Mid van, amit nem kaptál, s ha kaptad, miért dicsekszel?

Míg a szeretet vonzódás a jó, a teljesebb lét felé, az istenszeretettel, a legfőbb Jó iránti vonzalommal szemben a bűn léthiány, elfordulás a lét teljességétől és odafordulás a csekélyebb értékű, teremtett jó felé. Itt, távol az Édentől, a bűnre hajló ember nem tud ellenállni az anyag lehúzó erejének, önmagától csak a rosszra képes. Kalepa ta kala: nehéz a nemes dolog, a szép és a jó, mondták a görögök. Szent Ágoston pedig a saját életében tapasztalja: Video meliora, proboque, deteriora sequor. Látom a jobbat, meg is próbálom, s a rosszabbat követem.

Így az ember kettőzött értelemben is kevés a szeretetre: nem tudja Istent igazán szeretni, és nem méltó az Ő szeretetére. Ahhoz, hogy a lélek

felemelkedjék a legfőbb Jóhoz – ezt nevezzük imádságnak -, Isten segítségére, hozzá lehajló irgalmára, kegyelemre van szüksége.

De akkor végső soron kié az imádság? Nem az emberé, mert ha imádkozik, Isten munkálkodik benne, de Istené sem, hiszen hozzá imádkozunk: teológiai paradoxon.

Az ajándékért hálával tartozunk. Aki felismeri, hogy a lét mindenestől ajándék, annak hála tölti el szívét. Igaz, a hála ritka virág, tartja a közmondás. A Kráter legmélyén ontja az örvendező alázat illatát.

Pierre-Marie Emonet O.P.

ISTEN A DOLGOK TÜKRÉBEN*

Teológiai filozófia egyszerű szavakkal

„Ó jóságos
szent természetes ész”
(Raissa Maritain)

A fordítók előszava

Pierre-Marie Emonet domonkos atya „metafizikai trilógiáját” szeretnénk megismertetni olvasóinkkal. Első könyvéből – *Metafizika egyszerű szavakkal* – már közzétettük fejezeteket*. Fordítása folyamatosan történik. Reményeink szerint a közeljövőben el tudjuk kezdeni második kötete – *Az emberi lélekről egyszerű szavakkal* – fejezeteinek a közzétételét is. A trilógia harmadik kötetének – *Isten a dolgok tükrében* – az előszavát és első fejezetét adjuk most közre.

Mindhárom könyvben két irányból közelíti ugyanazt a titkot, igazságot, létgazdagságot: a filozófia és a költészet felől. Így hívja az olvasót reggeli sétára létünk gazdagságának kertjébe, a Létteljesség fényében.

* Chambray-les-Tours, Éd. C. L. D. 1997.

* Folia Selecta 5. 1995. szept., 9. 1996. dec., 11. 1997. okt., 25. 2002. dec., 26. 2003. ápr.

Bevezetés

„Ha nem szemlélnénk figyelmesen
a dolgokban a létet, nem jutnánk
el a létezőktől az Első Okhoz.”

/Jacques Maritain/

Úgy kezdjük ezt a könyvet, mint egy liturgikus válaszos éneket. Két hang egymásnak felelgetve ünnepli egy-egy mondattal ugyanazt a tényt. De ez a tény misztérium. Tizenöt századnyi távolságból válaszolgat egymásnak Szent Ágoston, az egyházatya és Paul Claudel, a katolikus költő, ünnepelve a dolgokban azt a képességet, amely Istenhez vezet fel az értelmet:

„Szemlélttem az alattad elhelyezkedő dolgokat, és láttam,
hogy nem állítható róluk sem az, hogy teljességgel vannak,
sem az, hogy teljességgel nincsenek. Mind Tőled jönnek,
én Istenem.” ⁽¹⁾ --

mondja Szent Ágoston. Paul Claudel pedig így fordul Istenhez:

„Istenem, mit tehet ez a tengernyi szegény dolog,
mely önmagától nem létezik, hacsak nem azt,
hogy Létedet tanúsítja mindenütt.” ⁽²⁾

Ágostont és Claudelt elragadja az ujjongás, amikor a dolgok ontológiai ⁽³⁾ szegénységét szemlélve meghallják azok rendkívüli üzenetét.

„Ha nem beszélne Rólad annyit a világ,
nem lenne oly mély a szenvedésem.” ⁽⁴⁾

Szemükben, mindkettőjükében, a teológuséban és a költőében is, a dolgok létének a szegénysége saját magukon kívül megköveteli Annak a jelenlétét, akihez abszolút módon hozzátartozik a lét aktusa. Isten létét mindenek előtt a dolgok követelik meg. A világrajövő és elpusztuló dolgok mellett szükség van az önmagától fennálló Lét cselekvő, teremtő jelenlétére.

Ezzel a szemlélettel lépünk arra a területre, amelyet Arisztotelész „filozófiai teológiának” nevez. ⁽⁵⁾ A lét szemlélése a dolgok szívében e világon kívülre repíti a természetes észet, egészen Istenig. Ezért nevezte *teológiának* Arisztotelész a filozófia egy részét.

Hangsúlyoznunk kell, hogy csak akkor léphetünk a *filozófiai teológia* területére, ha a dolgokat egy nagyon pontosan meghatározott szemszögből, a *létük* szemszögéből szemléljük. Ezért a saját erejéből Istenhez fölkapaszkodnivágyó értelemnek első lépésként igyekeznie kell ezt a tárgyat, a *létet* megragadni minden dolog mélyén. Soha ne tévesszük szem elől -- ez lényeges --, hogy ebben a könyvben a dolgokat csak a *létük* súlya szerint becsüljük fel.

Mit szeretnénk kifejezni ezzel a mondattal, hogy „a dolgokat a létük súlya szerint” vizsgáljuk? Például mit jelent ezt a rózsát annyiban szemlélni és fejteni ki a létét, amennyiben létező? Azt szeretnénk ezzel mondani, hogy ezt a rózsát nem elég annyiban értelmeznünk, amennyiben rózsa. Ezt a rózsát, mint rózsát nagyon jól magyarázza az a rózsaegyed, amelyik megelőzte, amelyiknek a magjából kikelt. Ebben az értelmezési folyamatban az ember a rózsák sorában marad, ahol egyik követi a másikat. De mi szeretnénk ennek a rózsának a *létét* is megmagyarázni. Ezért el kell hagynunk a rózsáknak az időben egymást követő sorát. Miért? Azért, mert keressük e rózsa *lényegének* és *létezésnek* az okát. Ennek a keresése azt jelenti, hogy keressük benne az okát e két ténylegességnek, melyek által a létét gyakorolja. Nos, ahhoz, hogy ezt a két aktust önmagában megvalósítsa, minden rózsának maga-magától át kellene mennie lehetségesből valóságossá, a lényegét illetően; és át kell mennie a nemlétből a létbe, hogy legyen. Így ebben a két esetben a hiányból, a nélkülözésből kellene elindulnia. Hiszen ilyen a lehetőség-szerinti-lét, és még inkább a nemlét. Viszont a hiány, a nélkülözés nem szerepelhet okként. Nem, ahhoz szükséges egy Másik-lét, teljes megvalósultságban, amelyben minden dolog lényege és létezése megtalálható. Emiatt nem magyarázható ennek a rózsának a *léte* mint *lét* anélkül, hogy föl ne kapaszkodnánk egészen az önmaga által fönnálló Létig. Tehát a *lét* pontosan körülhatárolt szempontjából, a szemlélődésünk számára fölkinálkozó dolgoknak, összességükben és egyenként, be kell vallaniuk elégtelenségüket, szegénységüket.

A dolgok léte elalél. A lét aktusát a dolgok nem birtokolják annak teljességében. E hiányosság miatt segítségükre kell jönnie annak, Aki ténylegességének teljes tisztaságában létezik. Mózesnek Izraelhez intézett szavaival fordulhatnánk feléjük: „Isten nem azért szeret titeket, mert a *ti létetek* erővel és ragyogással jelenik meg előtte. Éppen ellenkezőleg, azért szeret, mert létetek gyenge és szegény. Istennek közel kell lennie az esetlegesség népéhez.”

De ha így van, ha Isten ennyire *szükséges* a dolgok létehez, akkor miért nem látjuk Őt? Miért nem tudunk fölemelkedni Hozzá közvetlenül, miért csak kerülővel? Arisztotelész válaszolt erre, és a válasza szép:

„A nehézség bennünk lakik. Éjszakai madár-szemünk az. Amilyen a bagoly szeme nappal, olyan a lelkünk értelme azzal szemben, ami pedig önmagában a legnyilvánvalóbb. Valójában nyilvánvaló, hogy Isten ott van, jelen van minden dolog mellett, de Ő túlságosan fénylő a mi testhez kötött értelmünk számára. Képtelenek vagyunk szemünket erre a Napra szegezni.”⁽⁷⁾

És Szent Ágoston megjegyzi: „Szemléltem az alattad elhelyezkedő dolgokat.”⁽⁸⁾ Isten odaajándékozza magát a megismerésünknek, de nem önmagában, hanem a dolgok tükrében. Isten-ismerésünk módjának ez az alapja. Tehát *létiük* szegénysége követeli meg a bennük és mellettük működő Isten létezését. Ezt az igazságot énekelte meg Szent Ágoston és Paul Claudel. Ujjongásuk ösztönös. A filozófusokra tartozik ennek az igazságnak a „megalapozása”.

Forduljunk most két gondolkodó felé, akik közül az egyik, Arisztotelész, tisztán csak filozófus, a másik, Szent Tamás, teológus. Arisztotelész már nyitva volt az Istenig vivő utak természetes intelligenciája számára. Szent Tamás újra elővette és beteljesítette az észnek ezt az erőfeszítését. Van nála öt, klasszikussá vált út, mely egészen Istenig vezet. Vajon mindig eléggé megmutatjuk, hogy bárhol is indul el Szent Tamás, mindig azzal kezdi, hogy aláhúzza a létezők ontológiai szegénységének egy-egy vonatkozását? Pedig ez az ötszörös szegénység az oka annak, hogy Isten jelenlétét minden dolog megköveteli. Ebben az öt, Szent Tamás által nyitott útban, melyeket egyesek szárazaknak és végeredményben hatástalanoknak találnak a modern értelem számára, ebben az öt útban evangéliumi szelídség van. Jacques Maritain mondta, hogy az, amit a metafizikus a lét szóval jelöl, „a fényben rejtőzködik, akár csak a nagy szegények”.⁽⁹⁾

Ezeken a lapokon mindenekelőtt arról szeretnénk meggyőzni az olvasót, hogy a dolgoknak „szüksége” van Istenre. Azt állítjuk, hogy minden dolog létét a nemlét veszi körül. Nincs semmi bennük, a maguk lényegében, ami kiemelné őket a nemlétből s fölötte megtartaná. Ezt szeretnénk hangsúlyozni munkánk első részében. Úgy látszik, hogy a dolgok létbeli szegénységének a szempontját nem hangsúlyozzák elég gyakran. Úgy tűnik, hogy az öt út mindegyikének az elején ezt kellene kidomborítani. Charles Journet kardinális szerette mondani, hogy a

dolgok "léte" „koldus lét”. Aki látja ezt, az megérti, hogy a létezés maga minden dologban a lét adományozójának, Istennek a műve.

Új fényben tűnik föl így Szent Tamás summája és egész műve. Egy nemrég megjelent könyv címe: *Aquinoi Szent Tamás, a szellemi-lelki élet mestere*. Nem félünk kimondani, hogy a filozófia terén is „szellemi-lelki” mester. Nem emelte-e ki, hogy éppen a szegénységük mutatja a dolgokat Isten „teremtményeinek”? S minthogy azok az Ő „teremtményei”, megkövetelik maguk mellett és magukban az önmagától fönnálló Létező közelségét. Szent Tamás mondja: „A teremtés nem más, mint a „*teremtett lét*” függősége az eredetétől.”⁽¹¹⁾

És Torell atya kommentárja: „Isten, a világ Oka és a megszülető világ között az égvilágon semmi sincs.”

És Szent Tamás is mondhatja a *De Potentia* egyik helyén: „Isten jósága miatt maradnak létben a dolgok, és léteznek a maguk természetében.”⁽¹²⁾

Ki nem látja, hogy az ilyen tan veti a világra az első fénysugarat?

A *lét* dolgokban megnyilvánuló eme szegénységének megfelelő szegénységet találunk abban a módban is, ahogyan mi Isten Lényegét ismerjük. A könyv második részében a mi saját szegénységünket hangsúlyozzuk. Ez az isteni Lényeggel kapcsolatos dadogásunkban jelenik meg. Képességünk – amennyiben egyedüli támaszunk a természetes ész ereje – abban áll, hogy fölemelkedik Istenhez, lebontva Róla azokat a tökéletességeket, amelyek jelen vannak a dolgokban. Ez a lebontás elvezethet bennünket akár az önmagukban szemlélt, akár a dolgokba öltözötten megjelenő tökéletességekhez.

A lényegeket, amelyekkel itt lent találkozunk, nemlét takarja, mivel nem léteztek tegnap, illetve lét-lehetőségeket mutatnak, melyek mintegy a nem-létről szólnak. A valamivé válás állapotában vannak, lehetőségeiknek ki kell teljesedniük a tényleges megvalósulásban. Eközben nem alkalmasak arra, hogy az isteni Lényeg ismeretéhez vezessenek bennünket. Mégis, a természetes ész csupán maguktól a dolgoktól kap lendületet. Igaz, hogy általuk nem mondhatjuk el Istenről azt, ami Ő, de megengedik elmondanunk azt, hogy Ő mi nem, önmagában.

Idézzük Aquinoi Szent Tamás szövegét:

„Az isteni szubsztancia a maga végtelenségében meghaladja az összes lényegadó formát, melyet értelmünk megragadhat, ezért nem vagyunk képesek megismerve felfogni Őt „annak, ami”, (quid est). Mégis, tudva róla azt, „ami nem Ő”, (quid non est) lehet róla. Valamiféle biztos ismeretünk. S annál inkább fogunk közelíteni ehhez az ismerethez, minél több dolgot eltávolítunk Isten-eszménktől.”⁽¹³⁾

Ki nem látja, hogy ez az eszmélődés azoknak az eszközöknek a szegénységéről szóló vallomás, amelyeket fölhasználhatunk Isten megismeréséhez. Ő nem engedi fogalmaink köntösébe öltöztetni magát.

Isten-ismerésünk lehetőségeinek szegénysége tovább terjed az Istent megnevező képességünk területére. Könyvünk harmadik részében megkíséreljük Istenre alkalmazni azokat a neveket, amelyek vele kapcsolatban szóba jöhetnek. De itt is igen szegények a rendelkezésünkre álló nevek, s nem tudják magukba fogadni azt a misztériumot, ahol megközelíthetetlen fényben rejtőzik Isten.

Van azonban közöttük néhány, amelyik képes áthaladni a lét minden fokán, anélkül, hogy bármelyiküknél lecövekelne. Ezek magában az Abszolútumban találnak igazi hazájukra:

„Ez a tiszta vagy abszolút tökéletességek kizárólagos kiváltsága, vagyis azoké, amelyeknek fogalma nem takar szükségszerűen semmiféle tökéletlenséget, képességi létet, hanem áthaladva egyfajta halálon, túllép a „minthán” és a külső megjelenések függönyén, hogy közvetlenül kifejezze azt, ami Isten, ami Ő tisztán és valójában, ami Ő maga.”⁽¹⁴⁾

Más szavak nem tudnák átlépni ezt a minket Istentől elválasztó határt. De elkezdhetjük velük az utat Isten felé. S egyezséget kötünk velük. Ha képtelenek is elhozni hozzánk az isteni misztériumot, arra képesek, hogy megláttassák velünk, miként illeszkedik egymáshoz az isteni és a teremtményi Cselekvés. Ez a fajta beszéd oltalmazza bennünk az isteni misztériumot, meghagyva annak helyes fölfogását, hogy Isten az Egészen Más. Hogyan vezethetnek el minket az Égig a földiekkel annyira megterhelt szavak? Mindenesetre a nagy szavak mégiscsak elmondják azt, ami Isten nem és nem lehet. És ez már egy bizonyos ismerés.

Végül a negyedik részben azt mondjuk el, hogyan vannak a dolgok Istenben. Ez a rész beteljesíti megfigyelésünket a dolgok szegénységéről. A dolgok egész „létének” a szülőhelye mindenekelőtt Isten gondolatában és akaratában van. Isten a dolgok mestere, építésze. Szeretjük Jacques Maritain szövegét, amely arról szól, hogy a dolgok előbb isteni ideák, majd megjegyzi: „Az ideák Istenben nem olyanok, mint a mi fogalmaink, vagyis nem a dolgokból kivont reprezentatív jelek, amelyek arra szolgálnak, hogy egy teremtett lélekbe bevezessék egy létrehozott, egy létező dolog belső gazdagságát, s összehangolják ezt a szellemi lelket a tőle független létezőkkel. Isten ideái megelőzik a dolgokat, teremtik azokat. Ez az oka annak, hogy a teológusok, bizonyos analógiát fedezve föl, ezeket az ideákat a művész ideáihoz hasonlítják.”⁽¹⁵⁾

Ennek az analógiának a megvilágítása egyenértékű annak a kimondásával, hogy a dolgok forrása az isteni Gondolatban van, és minden elsősorban Istentől függ.

Végül összefoglalhatjuk az előzőeket. Megvizsgáljuk, hogy milyen kapcsolata van a mi világunknak Istennel, és Istennek a mi világunkkal. Itt alkalmazzuk első ízben a reláció filozófiáját, azaz a viszony bölcseletét. A reláció önmagában nem helyez semmit a létbe. Valamely viszonylagos végcél egész tökéletessége egy másik léthez való viszonyából adódik. Önmagában azok a relációk, amelyeket egy másik léttel tart fenn, nem mondanak semmit magáról a dolog létéről. A relációk önmagukban nem érintik közvetlenül a létet. Ugyanakkor éppen a reláció az, amiről beszélünk kell ahhoz, hogy kifejezzük a teremtés misztériumát. Egy dolog *egész létének*, vagyis lényegének és létezésének elkezdődése nem más, mint létének függése az önmagában fennálló Léttől. Ezt fogjuk kifejtani. Ahhoz, hogy egy új lét a nemlétből előtűnjön, szükséges, hogy egyesüljön Isten Gondolata és Akarata. A létnek egyedül ez a teremtő aktus az oka. Azonban azért, mert Ő ezt és ezt a létezőt megteremti, Benne, Istenben, az Első Okban semmi sem mozdult – ha bátorzkodhatunk ezt mondani. Isten nem tud átlépni képességből ténylegességbe. Benne semmi lét-lehetőség, semmi cselekvés-képesség nincs. Ő a *Lét és Cselekvés* együtt. De a dolgok oldaláról, a világ oldaláról minden megváltozott. Minden erről az oldalról történik, mert a világ és minden dolog a nemlétből a létbe megy át. Minden pillanatban megszületik egy viszony, amely a világ oldaláról valóságos, Isten oldaláról azonban csupán eszmei. Csupán értelmünk fűzi egybe a világot Istennel. De Istenben semmi nem változott. Ő a legkisebb rezdülést sem ismeri; a legkisebb redő sem jelenik meg a Lét Óceánján.

Így hát egy szemlélődő lélekkel együtt mondhatjuk, hogy a világ
 „édeni mezítelenségének kimondhatatlan ragyogásában tűnt elő
 számunkra. Mint egy Isten-kapcsolatokból nyílt, egészen új és
 áttetsző rózsa.”⁽¹⁶⁾

Első rész

I. fejezet

MI AZ A LÉTAKTUS A DOLGOK MÉLYÉN?

„... Mintha az óceán mélyére hatolva
ott egy olyan mágikus tükröt találnánk,
amely a mennyet veri vissza.”

/Jacques Maritain/

Szent Tamás azt tanítja, hogy a természetes értelem elkötelezi magát az Istenhez vezető úton pusztán azért, hogy a dolgokat szemlélve, megáll a *létük* előtt. Annak számára, aki ezt az utat szeretné járni, elsőként az a kérdés merül föl, hogy mi az a *lét*, amiről állandóan szó van? Mindenek előtt tehát azt kell tisztázni, hogy mi a *lét*.

A *lét* fogalma kétségtelenül a filozófia területéhez tartozik. Azonban nincsen lefoglalva egyedül a filozófia számára. Az egész világ használja. De hozzá kell tennünk azt is, hogy nagyon kevesen teszik kutatásaik tárgyává. Biztos, hogy leggyakrabban a költők közelítik meg valódi tartalmát. Az első pillangó megjelenését vagy kertjének első kibúvó kis hajtásait látva, az író Ramuz ezt jegyzi fel *Naplójába* 1940. március 18-án:

„Az első sárga pillangó, az első fehér pillangó;
látom őket ide-oda repkedni a kert még szürke talaja fölött.
Még szürke, egészen üres, de egy helyen megrepedt
és e kis részben egy egészen kicsi rózsahajtás vagy
egy nagyon sápadt zöld levelecske próbál kibújni,
és sikerül neki ...
Oly törékeny és mégis oly bátor, félénk és győzedelmes,
mindennél gyengébb, mindennél erősebb.”⁽¹¹⁾

Íme, egy lélek, aki biztosan nem akarta, hogy filozófusnak tartsák. De melyik metafizikus írta le jobban, nagyobb érzékenységgel a dolgok szívében lakozó lét-aktust? Mert az, amit a *filozófus lét-aktusnak* nevez, az egészen

pontosan ennek a kicsi hajtásnak az aktusa, amely Ramuz-t elbűvölte. Ki nem látja, hogy ez az erőfeszítés elválaszthatatlan a hajtás lététől? Nos egy ilyen aktus naponta megtörténik, pillanatról-pillanatra, milliárd egyednél, milliárd fajnak megfelelően. Feltettük a kérdést: Mi a *lét*? Azt feleljük, s ez lesz első definíciónk: A *lét* a dolgok elsődleges és egyetemes erőfeszítése arra, hogy a fényre jöjjenek.

Ezt a minden aktusok legelsőjét, amit a *lenni* ige jelöl a dolgokban, a filozófus *lényegnek* nevezi. Jacques Maritain hangsúlyozza: „a lényeg alapjában véve egy aktus.”⁽²⁾ Miért nevezik lényegnek? Mert abban az ösztönzésben, amely hatalmába kerít egy dolgot abban az órában, amikor a fény felé „igyekszik”, bár rejtetten, de jelenvan egy törekvés egy másik, még alapvetőbb aktus felé. Egy dolog ténylegesen nem dolgozhat ezzel a buzgalommal azon, hogy azzá legyen, ami, anélkül, hogy ugyanúgy ne törekednék egyszerűen *létezni*. És ebben a nagyon pontos értelemben nevezi a filozófus az első aktust *Lényegnek*. A *Lényeg* szó (Essentia) gyökere a *Lenni* (Esse). A *lenni* pontosan azt akarja jelölni, hogy *Létezni*. Nos, amint a természet dolgai afelé tartanak, amivé lenniük kell, pl. „margarétává lenni”, ugyanúgy tartanak afelé, hogy létezzenek. A létezés azt az aktust jelöli, amellyel valamely dolog a nemlét fölött tartja magát. Látjuk, hogy a *lét* szavunk valójában két aktust jelöl. Két egymástól erősen különböző aktust, amelyek mégis azért lettek, hogy egyesüljenek.

Az első kérdésre – mi a *lét*? – adott válasz szükségszerűen elvezet most annak a megvizsgálásához, hogy mit jelent *létezni*. Mi a *létezés*? A *létezés* aktusa szintén a metafizika tárgya, De azt kell mondanunk, hogy felfedése már nincs fönntartva a filozófus számára. Szintén Ramuz írta *Naplójába* 1921. június 28-án: „Életem célja a világot és a létezést üdvözlő ének megalkotása.”⁽³⁾ Látni a létezést annyit jelent, mint egy a lényegtől különböző erőt látni, mely a dolgok mélyén munkálkodik. Vagyis látni azt az erőt, amely kiragadja a dolgokat a nemlétből, s a mélység fölött tartja őket. Nos a lényeg ezt az erőt, amelyet kiegészítő társaként hívogat, önmagában nem birtokolja. A lényegnek önmagában arra van ereje, hogy *az legyen*, ami, pl.: margaréta. De nincsen ereje ahhoz, hogy *létre* jöjjön. Ezért fogja el hatalmas szomorúság a költő lelkét: „Lehetetlen, hogy minden a semmi miatt lett.”⁽⁴⁾

Ha annak felfedésére, ami a *lét* aktusában van, egy költőhöz fordulunk, ez arról tanúskodik, hogy ennek az aktusnak a látomása nem a metafizikus

magánterületéhez tartozik. Ennek az aktusnak a látása olyan adomány, amely mindenkié lehet. Csupán tudnunk kell, hogy nem elég azt csak futólag megpillantani, afölött kontemplálni kell. Szükség van a léleknek arra a készségére, amely megengedi, hogy a dolgok feltárják a maguk misztériumát. Aquinoi Szent Tamás mondta a filozófiáról, hogy „az nem más, mint beírni lelkünkbe a dolgokat”.⁽⁵⁾ Így Ramuz két látomása a kicsi rózsahajtás lényegéről és „csodaszámba menő létezéséről”, erőteljesen hangsúlyozza, hogy a lét két bensőségesen egyesülő erőből áll. Ez a két aktus, a lényeg és a létezés kölcsönösen szólítja egymást, hogy eggyé váljanak a dolgok mélyes mélyén. S ez maga a létaktus!

A „filozófiai” teológia⁽⁶⁾ még mélyebbre ás. A számtalanszor újrakezdődő létaktust ugyanannyiszor fenn kell tartani. Annak ellenére, hogy itt egy elsődleges erőről beszélünk, a létaktus szólít egy *Másik Aktust*, egy *Másik Energiát*, a *Létnek Tiszta Aktusát*, hogy hordozza őt. Ennek megállapítása a filozófiai teológiára tartozik. Meg fogjuk tanulni tehát, hogy már a természetes rendben is, Isten mindig egészen közel van a dolgokhoz. Azok nem létezhetnének az ő isteni figyelme nélkül. Ez Isten aktív jelenléte bennük, ez a bennük működő folyamatos és hallgatag tevékenység ajándékozza a dolgoknak a létet, s hogy azzá váljanak, amik. A könyv első része ennek a bemutatása.

JEGYZETEK

A Bevezetés jegyzetei

1. *Vallomások* VII. könyv, XI. fej.
2. Paul Claudel: *La messe là-bas*, N.R.F. 1936. p. 12-13.
3. Az „ontológiai” jelző „léttel kapcsolatosat”, létezőt jelent.
4. Paul Claudel: *La messe là-bas*, La Pléiade 1957. pl 498.
5. Arisztotelész: *Metafizika*, E 1026 a 18.
6. U.o. E 1026, 1. a Tricot kiadás 3. és 4. jegyzetét
7. U.o. E 1026, a 18-20
8. *Vallomások* VII. könyv, XI. fej.
9. Jacques Maritain: *Les sept leçons sur l'Être*, Téqui, p. 97.
10. Jean-Pierre Torrel O.P.: *Saint Thomas d'Aquin, Maître spirituel, Initiation* 2, Cerf, Ed. Universitaires de Fribourg, 1996. p. 574.
11. U.o. p. 305.
12. U.o. p. 310.
13. U.o. p. 39.
14. Charles Journet: *Connaissance et Inconnaissance de Dieu*, Luf, p. 21-22.
15. Jacques Maritain: *Art et Scolastique*, Paris, 1927. p. 145.
16. Theophile: *Nova et Vetera*, 1944. p. 331-332.

Az első rész jegyzetei

1. Georges du Plain: *C.-F. Ramuz*, Ed. 24 Heures, p. 398.
2. J. Maritain: *Approches sans entraves*, Fayard, 1973. p. 98.
3. Georges du Plain: *C.-F. Ramuz*, Ed. 24 Heures, p. 261.
4. C.-F. Ramuz: *Présence de la mort*, p. 59.
5. *De Veritate*, Q XI., a. 1.
6. Arisztotelész kifejezése

Szigeti I. József O.P.

KERESZTÉNY TÖRTÉNELEMSZEMLÉLET

Kedves jelenlévő, távoli és jövőbeli hallgatóim! Az ideai témánk a történelem. A történelemmel azonban nem a pozitív történelemírás-kutatás szellemében foglalkozunk, hanem magasabb szinten, bölcséletileg és teológiailag, és ezért igyekszünk az ész és a bölcsélet, meg aztán a hit és a teológia összekapcsolt fényét rávetíteni a történelem eseményeire és azokat értelmezni. Ebben a fényben megállapítható az, hogy a jelen világrendben vagyis üdvrendben az egész teremtésnek, benne főképp az embernek, a történelemnek végcélja természetfölötti cél. A többi, természeti cél is megmarad, azonban azok mind alá vannak rendelve a természetfölötti célnak, amely nem más, mint az emberi személynek fölemelése és odakapcsolása a háromságos Egyistenhez, az Ő életéhez, és az abban való részesedés. Minden ennek a célnak van alárendelve, ezt a célt szolgálja így vagy úgy, tehát maga a történelmi folyamat is. Múlt alkalommal erről szó volt, s emlékszünk rá, hogy ezt ki kellett hangsúlyozni, ezt a nagy tételt, s már akkor említettem, hogy egy másik nagy igazságot is ki kell emelnünk, ha kellőképpen akarjuk a hit fényében értelmezni a történelmet, ez pedig a Gondviselésnek a ténye és igazságai. A Gondviselés helyett lehet egy másik kifejezést használni még, a Világkormányzást. Tavaly, mikor a Summából vettünk részeket, foglalkoztunk Szent Tamásnak ezzel a questiójával: *A világ kormányzásáról*. Tehát ő így nevezi: Világkormányzás. Mi a köznapi életben Gondviselést szoktunk emlegetni. Olyan kifejezés ez, amelyet lehet helyesen meg nem helyesen is értelmezni. Tehát a Gondviselés lehet egy tervnek a megalkotása öröktől, Istentől, és ennek a végrehajtása a Világkormányzás. Térjünk most át erre a kérdésre. Ki kell alakítanunk egy igazán helyes eszmét a Gondviselésről vagy másképpen a Világkormányzásról. Nagy gondot kell fordítani ennek az eszmének a megtisztítására – mert bizony sok minden salak belevegyül – és elmélyítésére. A mi eszménk a Gondviselésről sok esetben nagyon emberszabású, emberizű, és ezeken felül kell emelkedni. Sok egyéni nehézség a Gondviselés ellen abból származik, hogy nincsen róla helyes fogalmunk. A Gondviselés az isteni mindenhatóságnak a megnyilvánulása a teremtésben. Nem tárgyaljuk végig tételesen, amit a Gondviselésről, a Világkormányzásról lehet mondani akár bölcséletileg, akár teológiailag, csak néhány jellegét emeljük ki mostan, és pedig a görög ABC szerint α , β , γ , δ betűkkel jelölve. Először – α – azt, hogy ez a Gondviselés egyetemes, mindenre kiterjedő, másodsor mint β , hogy mindig a célt, a végcél szándékoló, harmadszor – γ –, hogy a természetfölötti végcél, negyedszer – δ –, hogy ez a Gondviselés ebben a jelen világrendben mindig az ember-Isten vagy az ember-Jézus vagyis Jézus szent embersége eszközlő oksága révén érvényesül.

Vegyük hát sorra ezt a négy pontot. α : Hogy ez a Gondviselés, a Világkormányzás mindenre kiterjedő, egyetemes, az azt jelenti, hogy semmi sem esik a hatókörén kívül. Semmi. Egy hajszál lehullása, egy falevél megrezdülése éppúgy nem, mint egy világtörténelmi esemény. És ettől a Gondviseléstől mint a mindenhatóság megnyilvánulásától eredhet valami. Pozitíve, mintegy létrendileg tehát mindaz, ami létjellegű vagy az erkölcsi világban ami erkölcsileg jó, az pozitíve direkt ható oksággént ered az első októl. Eredhet onnan valami indirekte is mintegy melleslegesen, így ered a fizikai rossz, ami az egész természeti világrendet, a fizikai világrendet áthatja. Eredhet végül valami merőben megengedően, tehát meg nem akadályozóan, így ered tőle az erkölcsi rossz. Annak tulajdonképpen oka a jóban még meg nem rögzített teremtményi akarat. Az isteni okságnak a szerepe azzal szemben csak a megengedés, vigyázni kell erre a szóra, mert ez nem engedélyadást jelent - sőt tiltást -, hanem egyszerűen meg-nem-akadályozást. Hagyja. Ez a mindenható ható ok mindenben jelen van. Tehát az Ő oksági tevékenysége föltételezi a jelenlétét mindenütt és mindenben. Jelen van tehát nemcsak létbentartóan abban is, ami nem működik, abban is jelen van, mert mindent létben tart, hanem jelen van működően illetve működtetően. Jelen van azért, mert Ő a létteljesség és az okteljesség is, és ezért minden teremtményi létező függ az Ő létbentartó tevékenységétől, és minden teremtményi működés az Ő ható oksági tevékenységétől. Ez tulajdonképpen merő bölcséleti igazság, az észből le lehet vezetni a létteljességből az okteljességet, és így a mindenhatóság jelenlétét mindenütt, mindenben, és az ő oksági működő tevékenységét mindenütt, mindenben. Ez egy észigazság, de ugyanezt tanítja a kinyilatkoztatás is. Sajnos ennek tudása, kifejezett ismerete és főként ennek átélése meglehetősen hiányzik a hívő emberek lelki életében is: Mi, hívők se vagyunk eltelve attól a tudattól, hogy a Mindenható jelen van mindenütt, mindenben létbentartóan és működtetően, vagy megtűrően vagy indirekte okozóan. Mindenütt. Éppen ezért nekünk, keresztényeknek sincsen igazi, teremtményi élményünk.

A β -pont arra vonatkozik, hogy ez a mindenütt jelenlévő és működő Mindenhatóság mindig a célt szándékolóan van jelen és működik mindenben, mivel ez a jelenlévő mindenhatóság nem egy személytelen valóság, hanem személy. A létbentartó és működtető tevékenység személynek a tevékenysége. Éppen azért nem valami természeti szükségszerűséggel hat, működik, hanem a személyt jellemzően tudva és akarva. Mondjuk egy kályha, az is hat, meleget áraszt, természeti szükségszerűséggel. Nem úgy, hogy a kályha elhatározza, na, itt vannak emberek, akkor most én meleget fogok szórni. Be van kapcsolva, semmi tudás, semmi szándékolás, természeti törvények erejével hat és árasztja a meleget. A személy nem így működik, hanem tudva és akarva. Legmagasabb fokon az isteni személy. Ez azt jelenti, hogy mindent átfogó megtervezéssel működik, és mint bölcsesség, mindig a célért. Egy személy, aki tudva és akarva cselekszik, működik, mindent, amit tesz, valamilyen célért teszi. És

bölcsességnek nevezzük azt, amikor valaki mindent a legmagasabb célra irányít, és annak elérése érdekében tesz. Ilyen az isteni működés, amely azonos az isteni bölcsességgel. Tehát akármit tesz, legyen az a legkisebb működés vagy működtetés, azt mindig a célért teszi. Tudva, akarva, választva. Még akkor is, amikor más, természeti célokon keresztül hat. Hiszen a teremtményi okok mint közbülső okok nincsenek kiküszöbölve, kikapcsolva, azokon keresztül is hat, de akkor is, mindig a célért. És a legkisebb oksági hatásánál is, amelyet kifejt, mindig a célt látja és szándékolja. Nem úgy, mint nálunk. Pl.: az ember kitűz maga elé egy célt, hogy most fölkelek és elmegyek, mondjuk hogy lemegyek a Duna-partra. Fölkelek, elindulok, közben mindenfelé nézelődöm, gondolkodom erről-arról, esetleg valakivel beszélgetek, s már nem is gondolok arra a célra, amit kitűztem, igaz, hogy abba az irányba megyek, tehát az eredeti elhatározásnak a hatóereje működik bennem, de nem gondolok már arra, hogy a Duna-partra akarok menni, egész mással foglalkozom, tehát a kitűzött cél eltűnt az én tudatvilágomból, habár hat, mert abba az irányba megyek. Nálunk ez így van. A végtelen tökéletes Istennél nincsen olyan, hogy miközben valamiért működik vagy működtet ezt-azt, a tudata elől elsikkad a cél. Ilyen nincsen. Az ő tudatában mindig ott van a legvilágosabban, ha szabad úgy mondani, a tudatának a közepében vagy az előterében vagy a homlokterében, mindig ott van a cél, amelyre való tekintettel teszi ezt vagy azt. A mi tudatunkban gyakran elmosódik a cél azért, mert előttünk közbülső, kisebb, közvetítő célok vannak. Még inkább eltűnik tudatunkból a végcél.

A következő pont, a γ , hogy az a cél, amelyet a gondviselő Mindenhatóság mindig szem előtt tart, és amely soha el nem mosódik, el nem homályosul az Ő szemében, az az egyetlen végcél, a természetfölötti, és pedig a háromságos Egyisten életében való legeslegbensőbb részesedés. Tudniillik a történelmi eseményekben is direkte vagy indirekte vagy meghagyóan, az a szándéka, hogy azok az események is közreműködjenek ennek a végcélnek az elérésében. Tehát közreműködjenek azért, hogy az események szereplői vagy befogadói, s az események alakítása által vagy azoknak a hatására előbb-utóbb odakapcsolódjanak ahhoz a célhoz. A történelmi eseményekben részünk lehet vagy úgy, hogy mi valamilyen módon alakítjuk azokat kisebb-nagyobb mértékben – valamiképpen mindenki befolyásolja az eseményeket – vagy pedig az eseményeknek a hatását át vesszük – jó vagy rossz hatását –, és azokra így vagy úgy reagálunk. Hogyha hatunk az eseményekre, azok a hatások erényjellegűek legyenek, olyan megmozdulásai a léleknek, amelyek a végcél irányába hangolják az embert. Ha pedig befogadói vagyunk az események hatásának, azok olyan reakciókat váltanak ki bennünk, amely reakciók megint erényjellegűek és lehetőleg természetfölötti erényjellegűek, tehát megint a cél irányába hangoljanak minket. Ilyen lehet bármelyik erény, mondjuk a türelem, okosság, bátorság vagy erő, de főképpen a hit. Tehát minden esemény váltson ki bennem valamilyen hitbeli reagálást, tehát hogy azt az eseményt valamiképpen a végső célhoz

viszonyítva szemléljem. Ezt akarja a Gondviselés a történelmi eseményekkel, amelyben Ő így vagy úgy közreműködik mindig a végcélt tartva szem előtt.

Végül a δ -pontban a Gondviseléssel kapcsolatban még egy vonást ki kell emelnünk, és talán ez a legsajátosabban keresztényi vonás. Mert hogy van Gondviselés, tehát isteni világkormányzás, azt bölcseletileg is ki lehet mutatni, még azt is, hogy az mindig a célra irányul, habár a hit nélkül mi csak egy természetes célról beszélhetnénk. De mi adja a legsajátosabb jellegét a jelen üdvrendben a Gondviselésnek? Az, hogy ebben a jelen világrendben vagyis erkölcsi rendben vagy üdvrendben a gondviselő Mindenhatóságnak van egy bekapcsolt, annak alárendelt közvetítő közege, éspedig Krisztusnak az embersége. Mivel a jelen üdvrendben minden mindenestül a természetfölötti célra irányul, ez a cél pedig csak a megváltó Krisztus által érhető el, ezért az Ő emberségének a hatóereje kiterjed mindenre. Mindenre a természetben, az egyéni életben, a történelemben, minden teremtményi működésre, tevékenységre. A Gondviselés, a Mindenhatóság mindent Őrajta keresztül valósít. Amire csak kiterjed a mindenható isteni gondviselés, mindarra kiterjed a Gondviselés eszközeként Krisztus embersége. Mindenre, ahol valami szellemi, fizikai, lelki, erkölcsi, mozgás, moccanás van, arra mindenre kiterjed az ember-Krisztusnak a hatóereje, amely függvénye az isteni Mindenhatóságnak. Tehát kiterjed mindenre mint indító, aktuáló ok vagy mint vonzó, a cél felé vonzó és célra irányító ható ok. Ez az okság, ez a krisztusi eszközi okság lehet merő természetrendi indítás, aktuálás a személytelen lényeg működése esetében, az ember alatti világban. Vagy lehet természetfölötti, kegyelmi jellegű indítás, a segítő kegyelmek különféle fajai szerint. Ezekhez tartozik a Szentlélek ajándékainak a működése is. Krisztus szent emberségének minden hatáskifejtése azért van, hogy az emberi személyek a természetfölötti céljukat elérjék. Ennek érdekében Ő közreműködtet mindent a maga mindenható elérése befolyásával. Ezt nevezhetjük az ember-Krisztus hatóerő szerinti jelenlétének az egész teremtésben. Mert Krisztus többféle jelenlétéről beszélhetünk. A mennybement Krisztus a maga fizikai külső dimenzióival csak a mennyben van, sehol máshol nincsen. Szentségileg kiterjedéstelenül van jelen az Oltáriszentségben. Jelen van a hívő lélekben mint a Lélek ismerésének és szeretésének a tárgya. Ez is egy jelenlét. És van egy hatóerő szerinti jelenléte mindenhol, ahol valami működés, tevékenység, aktuálódás, moccanás van, a természet világában, a lelkek világában, a történelemben. Ebben az értelemben beszélhetünk a mindenségnek és az egész teremtésnek Krisztussal telítettségéről. Minden Őhöz van kapcsolva, minden Őtől függ. Ez a fejtegetés történelemtológia. Amely természetesen sokat magába foglal a történelembölcséletből is, de igyekszünk a történelmet Isten felől nézni és értelmezni. Isten felől. Tudniillik az észből és a hitből megismerhető Isten felől. A történelmet megtervező és kormányzóan irányító Isten felől. Nemcsak úgy – mintegy vízszintesen –, ahogy a történelemtudomány nézi és értelmezi az eseményeket. Isten felől. És ugyanakkor nézzük a történelmet az

ember felől is. De ismét nem úgy, ahogy a merő szaktudomány-történelem szemléli – szintén az ember felől – a történelmet, hanem a teremtő és üdvözítő Istentől megtervezett és szándékolt ember felől. Tehát az egész mivoltával és életével a természetfölötti Isten-közösséghez mint célhoz rendelt ember felől. Ez a szemlélet felülmúl minden tudományos történelmi szemléletet. Azonban nem akadályozza, hogy az eseményeket önmagukban és egymásközti viszonyukban is szemléljük vagy értékeljük, mintegy történelemtudományos szinten. Sőt ez a legmagasabb szemlélet még jobban képessé tesz, hogy mindent, amit a tapasztalás elénk ad a történelem eseményeiből, a legmagasabb igazság és a legnagyobb jó szerint ítéljük meg.

Ma mindenről értesülünk, ami a világban történik, de a hírek közlése gyakran félrevezető, még a merő jelenvilági szemlélet szintjén is. És mindig félrevezető annyiban, hogy a legmagasabb szempontok nem-említése által azt a benyomást kelti, hogy azok nincsenek is. Az ilyen hírközlésnek szuggesztív hatása is van. Ennek a szuggesztív hatásnak a kivédésére, elhárítására kell mindenkinek tudatosan kialakítania magában azt a teológiai történelemszemléletet, amelyet itt láttunk. Aki birtokában van ennek a teológiai történelemszemléletnek, az az események sokaságában meglátja a mindenek mélyén rejlő egyetlen célt. A hívő szemlélet úgy látja a történelmet, mint az üdvözítő isteni világterv megvalósulását a közösségi életben.

FLORILEGIUM

Bejegyzés egy év végi jutalomkönyvbe

Mihók János VIII. o. tanulónak

A székely vetődhetik a világ túlsó szélére el, akkor is hálás a legkisebb jótéteményért. Van-e nagyobb jótétemény, mint az, amit az iskola ad? Ezt visszafizetni csak munkával lehet, fel tehát a lelkes Kultúrmunkára, ott, ahol a legnagyobb a szükség!

Kolozsvár, 1926. VI. 29.

Puskás Lajos
oszt. főnök

A legnagyobb kalandra az ember a legnagyobb gonddal készülődik; a legpontosabb, leghatározottabb tanítással, a legszigorúbb figyelemmel, a legteljesebb hűséggel és így lesz a legszabadabb a játszma.

A Bölcsesség kiált a tereken, kiált a háztetőkről, kopogtat az ajtókon, ingyen ajándékozza magát. Legbensőbb titkát fennhangon hirdeti: aki szomjazik, jöjjön és igyék. Tökéletesen rejtett titok ez, melyet magába zár az, aki előtt föltáru.

/Jacques Maritain/